

JOSEF HLÁVKA: VÝZNAČNÁ OSOBNOST – PRŮKOPNÍK ARCHITEKTURY – PROPAGÁTOR LITERATURY¹

VINCENC STREIT

Abstrakt: Osobnost architekta a stavitele (1832–1908) je stále živá. J. Hlávka byl mecenáš a podpořil život a studium chudých studentů. Vystavěl studentské koleje v Praze a věnoval celé své vlastnictví nadaci – Nadání Josefa, Marii a Zdeňky Hlávkových, vzniklo v roce 1904. Byl též majitelem zámku Lužany, který přestavěl a vytvořil v něm knihovnu. Fond knihovny je dokladem knihovny intelektuála ve 2. polovině 19. století. Fond knihovny se skládá z právní literatury, cestopisů a románů v českém, německém a anglickém jazyce a také dobových časopisů. Finančně podpořil vydání dramatických děl Williama Shakespeara v češtině nákladem Národního divadla.

Klíčová slova: J. Hlávka, mecenáš, zámecká knihovna Lužany, literatura právní, cestopisy, romány, časopisy.

ÚVOD

Významnou stopu po sobě zanechal architekt Josef Hlávka (1832–1908). Rodák z plzeňského regionu, z města Přeštic. Zůstala jeho proslulost, nejen odborníka v oblasti stavitelství, ale i mecenáše, který založil nadaci – Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových – a podpořil výstavbu kolejí pro české studenty, včetně celkové podpory jejich studia. Podílel se význačně též finanční podporou na vydávání knih a také i např. uměleckých sochařských děl – viz Myslbekova knížete Václava na dnešním Václavském náměstí.

J. Hlávka byl nesmírně nadaný člověk, který již v čirém mládí projevil značný zájem a také nadání se zaměřením na malbu, především architekturu. Již v době středoškolských studií toto nadání podpořil jeho otec úředník císařského Rakouska a též starosta města Přeštic. Pochopitelně, že jeho život a zvláště v mládí byl spojen též s knihami – zdrojem informací v době, kdy studoval na gymnáziích v Klatovech a v Kolíně. Knihovny spolu s různými druhy dokumentů souvisejících s jeho budoucí profesí (plány, mapy, kresby aj.) tvořily součást jeho profesního života. Pokračoval studiem v Praze na Stavovské polytechnické škole, kde se věnoval studiu stavitelství v letech 1846–1847.² Vzhledem k tomu, že tato odborně zaměřená škola neměla studijní obor architekturu, odešel mladý Josef Hlávka studovat do Vídně. Zahájil tak studium v centru císařství Rakouska zaměřené na architekturu. Ovšem již v době studií se Hlávka věnoval stavitelské praxi, protože potřeboval získat finanční prostředky, které žel mu nemohla poskytnout jeho finančně slabá rodina.

Hlávka se věnoval odborné práci u firmy českého stavitele žijícího ve Vídni – jménem Šebka. Hlávka zahájil odbornou přípravu jako učeň zednictví a v r. 1860 získal výuční list

1 Literatura: NOVÁK, J. A. Josef Hlávka největší český mecenáš. *Hospodářské noviny*. 15. 1. 2008. ISSN 1213-7693; Oficiální stránky Obce Lužany - Josef Hlávka. In: *Oficiální stránky Obce Lužany - Obec Lužany* [online]. [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-hlavka/?ftresult=h%C3%A1vka>; POKORNÝ J. *Odkaz Josefa Hlávky*. Praha: Academia, 2005, 304 s. ISBN 978-80-200-1590-7; STÝBLOVÁ, V. *Mecenáš v obnošené vestě*. *Lučanská mše* 4. Praha: ŠULC-ŠVARC s. r. o., 2011, 272 s. ISBN 978-80-7222-823-2.

2 V revolučním roce 1848 se stal členem ozbrojené studentské legie.

a vysvědčení mistra. Zároveň postupně získal důvěru od stavitele Františka Šebka, který rozpoznal Hlávku nadání i pracovitost. A právě Vídeň se stala Hlávkovou pomocnicí. Ve Vídni nejenom působil pracovní, ale též se seznámil s předními staviteli a architekty první poloviny 19. století. Obliba Hlávky u stavitele Františka Šebka vedla k jeho rozhodnutí předat mladému odborníkovi ve stavitelství a architektuře J. Hlávce stavební firmu v době, kdy sám Šebek nastoupil do penze.

ÚSPĚCHY HLÁVKOVY ARCHITEKTURY

Mladý architekt Hlávka měl štěstí, že spolupracoval s Heinrichem Felstrem, který mu svěřil řízení jím realizovaných staveb ve Vídni. Jednalo se o významné stavby, k nimž patřila stavba budov – např. burzy a později i Votivního chrámu. Ovšem mladý muž se snažil získat co nejkvalitnější vzdělání a dokonce se mu podařilo získat stipendium, tzv. Římskou cenu. A právě díky tomuto stipendiu mohl cestovat po Evropě, navštívit stavebně proslulá místa v Itálii, včetně Sicílie, ale i Řecko a také Francii a Belgii. Stranou nezůstaly ani památky a stavby Anglie a Německa. Přípravoval se tak k další architektonické tvorbě. Období od r. 1856–1858 bylo plné těchto cest a poznatků. V roce 1859 již měl za sebou výstavbu, na níž se podílel ve stavební firmě tvorby staveb, která dosáhla úctyhodného čísla 142. Stavby představovaly různé stavební druhy a také oblast bydlení – v podobě činžovních domů. Významným byl zvláště rok 1860. Pravoslavný religiózní fond se obrátil na architekta J. Hlávku a svěřil mu stavbu monumentálního obrovského komplexu sídla řeckokatolického biskupa v Černovicích, tehdy v Bukovině (nyní na Ukrajině). Hlávce v roce 1860 byla zadána obrovská, ale zároveň i náročná stavba této rezidence biskupa. Rozsáhlá a náročná stavba prokázala, že mladý stavitel a architekt je velmi schopným organizátorem. Předností bylo též, že se mu podařilo vyřešit i problematiku, že na místě, kde měl být postaven tento náročný stavební komplex, jsou velmi nesnadné podmínky pro realizaci těchto stavebních plánů. Hlávce se podařilo zvláště v letech 1861–1863 vyřešit otázku dovozu stavebních materiálů, který byl problematický. Tyto materiály bylo nutné dovážet ze vzdálených míst. Místo toho J. Hlávka nechal vybudovat přímo na místě stavby cihelny a také se mu podařilo získat i zkušené pracovníky těchto tvořivých stavebních podniků. Také založil lomy pro získání potřebného vápence. A tak se mu podařilo vytvořit tento obrovský stavební komplex tak, jak by měl vypadat. Základní kámen této unikátní stavby byl položen záhy poté, 18. dubna 1864. Architekt Hlávka vhodně využil poznatky a zkušenosti ze svých cest po Evropě. Úspěšně uplatnil ve své stavební činnosti romantismus.

Důležitým krokem v životě úspěšného architekta se stala právě již zmíněná stavba v Černovicích, za níž obdržel několik odborných ocenění. Především v Paříži, kde získal na světové výstavě II. cenu roku 1867.

V roce 1866 se rozhodl zakoupit zámek Lužany. Byl to objekt nedaleko jeho rodiště Přeštic. Zámek měl především sloužit jako bydliště jeho matky – Anny Hlávkové, rozené Stachové, která byla šlechtického původu z rodu Stachů z Hrádku. Hlávka zámek později, v letech 1886–1887, přestavěl a uskutečnil i potřebné úpravy interiéru, zvláště pro uspořádání jeho pracovny, prostor pro bydlení i knihovny. A také i přestavěl tamní kapli.

ZÁMECKÁ KNIHOVNA LUŽANY

Prostory knihovny na zámku Lužany vyplňuje knihovní fond, avšak již se nejedná o původní knihovnu mecenáše Josefa Hlávky, protože postupně značné množství svých knih daroval, např. Národnímu muzeu, u jehož stavby působil jako odborník. Dochovaný knihovní fond

měl více zdrojů: rodiče J. Hlávky a některé knihy pravděpodobně patřily i jeho dvěma ženám Marii a Zdeňce. Rozhodně přispěli do knihovny svými knihami i Hlávkoví přátelé, častí návštěvníci jeho zámku. Pravděpodobně fond této knihovny dále rozšiřovali po jeho smrti 11. 3. 1908.

Knihovna Josefa Hlávky na zámku Lužany obsahuje několik set knih, jde např. o české knihy různých autorů např. básníka a spisovatele Gustava Zeyera aj. Součástí knižního fondu jsou i četné cestopisy mezi nimi i *Sedm let v Africe* známého afrického cestovatele lékaře dr. Emila Holuba.

Po odborné stránce zpracovala fond této knihovny pod názvem **Zámecká knihovna Lužany** Knihovna Národního muzea, oddělení zámeckých knihoven. Majitelem knihovny je Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.³ Fond knihovny je rozdělen do 4 částí:

Luz1. text. Sign. 1–73,

Luz2. text. Sign. 74–242,

Luz3. text. Sign. 243–388,

Luz4. text. Sign. 389–443.

Jde o knihy, časopisy v českém, německém, anglickém a francouzském jazyce. Tématické členění fondu: právnické knihy z 18.–19. století. Některé z těchto knih pravděpodobně pochází od otce J. Hlávky, který byl po celý svůj aktivní život úředníkem rakouského císařství. Jako příklad můžeme uvést osmidílný přehled práva z období vlády císařovny Terezie z let 1740–1780. Zpracoval je a vydal Josef Kropatschek. Stejný autor rovněž zpracoval i právo z období vlády Josefa II. – 19 dílů a také přehled zákonů přijatých v době vlády Leopolda II. Chronologicky uspořádaných je 5 svazků z let 1791–1792. Těž je zachován v knihovně i další spis J. Kropatscheka věnovaný právnímu tématu z doby vlády císaře Františka I. Pochopitelně, že všechny tyto knihy tématicky zaměřené na právo jsou vydány v němčině. Další právní literatura zahrnuje jména: Kajetán Nádherný, Franz Krohny, Johann Wenzel Roth aj. Těž obsahuje *Zákoník zemský a Věstník vládní koruny české* v češtině.

Výraznou část knihovního fondu tvoří již zmíněné cestopisné knihy. Zastoupen je přírodovědec a velmi známý cestovatel své doby Alexander Humbolt *Reise in die Äquinodial gegen des neuen Continents in Jahren 1799–1804*. Zastoupení jsou i další cestovatelé svými tištěnými díly. Thomas Gernett *reise durch die skottischen hochlande und einem theil der hebriden*.⁴ august Niemajer zpracoval své cesty po anglii. Stranou nezůstala ani Francie. Jde o dílo Johanny Henrietty Schopenhauer, která napsala cestopis *Reise von Paries durch der südliche Frankreich bis Chamony*. Z oblasti Sibiře je cestopis Johanna Dundase Cochrane, který navštívil a popsal sibiřské Tatary a také poloostrov Kamčatka. Edward William Pary je zastoupen knihou věnovanou polárním poznávacím cestám z r. 1818. nelze však opomenout i další cestopis věnovaný Africe. Jde o dílo T. Edwarda Bowdicha *Mission der englisch-afrikanischen Compagnie von Cape Coast Castle nach Ashantee mit statistischen, geographischen und Andersen Nachrichten*. Über das Innere von Afrika. Theil 1–3. Sien 1825.

Některé z těchto knihovních jednotek jsou označeny podpisem nebo razítkem: Hlawka, J. Hlavka, také i podpisem (zřejmě Hlávkovy ženy) M. Hlavka.

Zajímavou část fondu tvoří překlady z angličtiny do němčiny známých cestovatelů, např. soubor románů Jamese F. Coopera⁵ a autora historických děl Waltera Scotta. J. Hlávka se též zasloužil jako mecenáš (přispěl finančně) o vydání komplexního souboru díla Williama

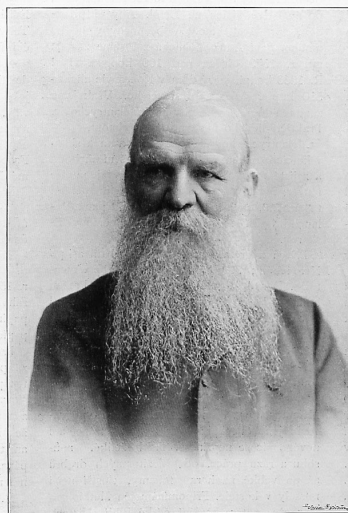
3 Nadace vznikla r. 1904 na základě Hlávkovy závěti.

4 Překlad z angličtiny do němčiny L. T. Kosegarten.

5 Knihy jsou opatřeny Hlávkovým razítkem.

Býla to zpráva netušená, ohromující. Sotvaže bolest srdcí českých nedávným skoncem Svatopluka Čecha zjitřená počala se utišovati, vlající černé prapory s Pantheonu znovu probudily všecku její pronikavost. Josef Hlávka zemřel! Český mecenáš, jeden z oněch ojedinělých mužů, kteří v životě malých národů jakýmsi dobrodružným osudu vyvoleni jsou k tomu, aby sami dovedli jim nahraditi, oč poměry oproti velikým a bohatým národům je zkrátily, jeden z těchto výjimečných zjevů oděsl pro vědy. Jeho životní dílo, vše, čím přispěl tak štědrě ke kulturnímu rozvoji národa, ovšem zůstává, aby trvale bylo svědectvím kulturní úšlechtilosti jeho a spolu věčným projevem úcty nesmrtelné jeho památce. A toto životní dílo, samo postačitelé, aby stalo se pomníkem nejtvalějším a nejceněnějším, zmnoženo a dovršeno je ještě skvělým odkazem, jimž v souhlase se vši snahou života svého věnoval zvěčnělý Josef Hlávka nyní všecko veliké jmění svoje účelům kulturním, ku prospěchům vědy, písemnictví a umění českého, a k podpoře těch, kteří v budoucnu budou nositeli této české kultury, české-

JOSEF HLÁVKA ZEMŘEL

mu studentstvu. Josef Hlávka dovedl si získati věcným a závažným zužitkováním jmění, jimž vlastní pile i schopnosti a přízeň soudobých okolností ho obdářila, opravdové věčnosti všeho národa. Kulturní ústavy neskonale důležitosti a pro národ náš významu svrchovaného, jako jsou Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, Národohospodářský ústav při této akademii, studentské koleje, přečetné nadace, podpůrné fondy a štědrá věnování jednotlivým odborným korporacím a kulturním účelům vzniklými z nich prospěchy do dalekého budoucna vědětci budou Josefu Hlávkovu. A nezapomenutelnou zůstane jméno jeho všemu národu, v němž jen s upřímnou a hlubokou úctou bude vždy vyslovováno. — O životě Hlávkově napsáno bylo ve »Zlaté Praze« podrobněji při nedávných pětasedmdesátých narozeninách. Byl to život skutečně neunavený a výsledků plné práce, život vzorný a úctyhodný. Kladouce dnes na čerstvý rov jeho tuto prostou posmrtnou vzpomínku činíme tak s city hluboké vděčnosti, jakou dojísta proniklo je každé srdce české, a bude vždycky, kdykoli vysloveno bude požehnané jméno: Jos. Hlávka.

Obrázek č. 1: Josef Hlávka. Zlatá Praha. Praha, 1908, XXV, č. 26, s. 301.

Shakespearu v českém jazyce v letech 1856–1870. Soubor dramatického díla W. Shakespearu byl vydán Nákladem Muzea království českého.

Z fondu časopisů je možné uvést především *Matice lidu. o národní osvětě hledíc obzvláště k literatuře české. Ročník I–XV. Časopis Českého Musea 1845–1875* a také i další ročníky časopisu *Museum Království Českého 1855–1889* z fondu zámecké knihovny Lužany, které však zřejmě patřily synovci J. Hlávky RNDr. K. Hlávkovu. Dokladem toho je razítko s podpisem Karla Hlávky.

Z německých tématických zdrojů můžeme uvést *Jahrbuch für österreichische Landwirthe 1864. Herausgegeben von A. E. Kometa. Jahrg 4. Prad 1864–1867, 8 sv.* Také i William Loebe *Handbuch der rationalen Landwirtschaft für praktische Landwirthe und Oekonomieverwalter. Leipzig, Heinrich Schmidt. 1872–1873.*

Nelze opomenout ani další zajímavé tituly ze zámecké knihovny Lužany. Jde též o titul Františka Bareše věnovaný především zvonařům. Bareš, František: *Zvonaři a kováři Mladoboleslavští. Píše F. Bareš. V Praze vlastním nákladem, 1894.*

Josef Hlávka se podílel na stavbě Národního muzea v Praze, byl též členem poroty, která rozhodovala o soutěži k výstavbě Národního divadla, která byla vypsaná. Jako hlavní architekt byl přijat Josef Schulz. J. Hlávka se též zasloužil o získání sponzorů výstavby Národního muzea, kde také byla umístěna Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění. J. Hlávkově se podařilo prosadit rozhodnutí, že pomník sv. Václava, který měl být původně postaven před budovou Národního divadla, byl přesunut a později vystaven na Václavském náměstí. Odhalení tohoto pomníku se však uskutečnilo až po smrti architekta Hlávky.⁶ J. Hlávka právě Národnímu muzeu daroval archiválie, rukopisy, knihy, umělecká díla a artefakty. To byl jeho první dar týkající se knih a ne poslední. Další dary v podobě knih, archiválií a rukopisů dostalo Národní divadlo na základě závěti J. Hlávky v roce 1908. J. Hlávka též několikrát vykonával funkci prezidenta České akademie věd,⁷ také působil i ve Společnosti Muzea království českého jako předseda muzejního Sboru archeologického a roku 1892 založil České univerzitní nadání podporující studenty. Také působil i jako místopředseda českého odboru Moderní galerie a též byl činný v politice – byl říšským a zemským poslancem za Velkostatek. J. Hlávka se během svého života věnoval rozsáhlé korespondenci a také jako architekt a stavitel vlastnil rozsáhlý počet dokumentů, plánů a map.

Jisté je zajímavé, že na zámku v Lužanech je soustředěna písemná pozůstalost, kterou tvoří dvě části. Především jde o korespondenci, dopisy různých členů Hlávkovy. Největší počet těchto písemností připadá na dobu, kdy J. Hlávka těžce onemocněl a trpěl chorobami, které způsobily jeho nepohyblivost, kdy žil převážně na zámku Lužany a pohyboval se na vozíku. Oddělena je část písemností zaměřená na hospodaření v zámku Lužany. Již zmíněný druhý celek, kdy nejde o písemnosti a tiskoviny týkající se přímo architekta Josefa Hlávku, ale jeho příbuzného št. kpt. RNDr. Karla Hlávky, který působil od r. 1945 ve Vojenském zeměpisném ústavu. Později byl jmenován konzervátorem státní péče o ochranu přírody a krajiny. Věnoval odbornou pozornost zvláště ochraně buližnickových skal na Klatovsku a také skal v okolí Přeštic. Dochovaly se též písemnosti spojené s osobními záležitostmi Karla Hlávky. V této části písemností jsou též zastoupeny dokumenty zaměřené na studentské koleje a též Spolku rodáku z Přeštic.

Pozornost archivní je aktivně zaměřené na významné osobnosti a vytvořil J. Hlávka archiv osobností, v němž věnoval pozornost několika předsedům Akademie věd. Archivní pozůstalost představuje 26 kartonů. Jeden z těchto kartonů je zaměřen na velké formáty archiválií. a součástí tohoto archivního fondu jsou i skleněné negativy zobrazující oblast Přešticka.

6 Socha byla dokončena až r. 1913 a umístěna na místě, kde stojí dodnes až v roce 1922.

7 Akademie věd zahájila svoji činnost 15. 5. 1891.

ZÁVĚR

Josef Hlávka působil též řadě spolků, odborných společností a byl též politikem. Dodnes existuje jím založená nadace – Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových – a také je každoročně udělována cena Josefa Hlávky nejschopnějším studentům. A nadace podporuje každým rokem i udělení ceny Josefa Hlávky za vědeckou literaturu. Letos, roku 2012, byla udělena tato cena za knihu Prof. MUDr. Valji Stýblové, Dr. Sc. za dílo *Mecenáš v obnošené vestě*. V roce 2011 byla udělena Cena Josefa Hlávky třem odborníkům za vědecké práce: Prof. PhDr. Petru Charvátovi, Dr. Sc za knihu *Zrození státu. Prvotní civilizace Starého světa*, Mgr. Petru Novotnému za *Neklidné časy. Kapitoly ze společných dějin přírody a lidstva* a Prof. RNDr. Lubomíru Nátrovi Dr. Sc. *Příroda nebo člověk. Služby ekosystému*.

Rozhodně dodnes je zcela živá památka a působnost Josefa Hlávky o tom svědčí nejlépe činnost Nadace – Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Rovněž bych rád poděkoval tajemnici Nadání J. Hlávky PhDr. Dagmar Rýdlové, CSc. za poskytnuté údaje týkající se Zámecké knihovny v Lužanech a panu Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., předsedovi správní rady Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, za možnost několikrát navštívit zámek Lužany při akcích věnovaných osobnosti h. c. PhDr. Josefa Hlávky.

JOSEF HLAVKA A SOMEBODY – PIONNER OF CZECH ARCHITECTURE AND PATRON OF CULTURE

Summary: The personality of Josef Hlavka (architect – master – builder) is still alive. J. Hlavka was a patron who supported life of poor students. He built student hostels in Prague and dedicated whole his fortune to the Foundation of Josef, Marie a Zdeňka Hlávka, which was established in 1904. He owned Lužany Castle which he rebuilt and originated the castle library. Here Collection of the library makes a sample of a library of an intellectual of the second half of nineteenth century. The library collection comprises law literature, travel books, works of Czech, German and English authors, and also Journals that times. He also supported publishing of some important books e. g. plays by William Shakespeare.

Keywords: J. Hlávka, Maecenas, the Lužany castle library, law literature, travel books, journals.